

La posada en marxa de la sisena hora a primària.

La fixació del marc horari de centre

Anàlisi d'alguns reptes i/o dilemes organitzatius que hauran d'afrontar els equips directius arran de la posada en marxa de la sisena hora

Joan Teixidó Saballs

GROC¹. Grup de Recerca sobre Organització de Centres

La introducció de la sisena hora a l'Ensenyament Primari constitueix el principal repte que han d'afrontar els equips directius i els claustres de les escoles fins l'inici del proper curs. Es tracta d'un tema complex que, amb tota probabilitat, constitueix **el canvi organitzatiu de major volada que s'ha donat a l'ensenyament primari en els darrers 30 anys**. L'horari de 9 a 12 i de 3 a 5 (amb petites variacions que poden considerar-se anecdòtiques) ha estat una constant de l'escola catalana durant molts anys i, per tant, introduir-hi una modificació substancial, en un espai de temps relativament curt, planteja múltiples dificultats, algunes de les quals són de difícil previsió.

El fet d'afegir una hora més a l'ensenyament obligatori ha donat lloc a valoracions i argumentacions de diversa índole atès que representa una opció social i, com a tal, està i estarà sotmesa al **debat ideològic**, serà tema del dia dels diaris, se'n parlarà a les tertúlies radiofòniques... Tothom hi dirà la seva: que si servirà o no per a "conciliar la vida laboral i la familiar", que si ja n'hi ha prou amb cinc hores; que si respon a l'interès de finançar l'escola concertada, que si és fruit del Pacte del Tinell, que si el que cal és anar a la jornada continuada, que si l'abocament massiu de recursos no garanteix la millora en els resultats, que si la signatura del Pacte Nacional per l'Educació s'assembla a la negociació estatutària, que si és un nou pas per "secundaritzar" la primària (i, aquí, per acabar-ho d'adobar, algú recordarà amb sornegueria que fa pocs anys es parlava de "primaritzar" la secundària)... Tot plegat són arguments

---

¹ El Grup de Recerca sobre Organització de Centres (GROC) és un col·lectiu d'una vintena de docents i directius d'escoles i instituts de les comarques gironines que formen un grup estable de reflexió, anàlisi i formació sobre aspectes relacionats amb l'organització i la direcció de centres educatius.

Els membres actuals del grup són Judit Albert (CEIP Quermany), Joan Manel Barceló (IES Narcís Xifra), Jordi Batlle (IES Santa Eugènia), Josep Bofill (CEIP Puig d'Arques), Anna Camps (CEIP Sant Jordi), Dolors Capell (Univ.de Girona), Pilar Carreras (CEIP Mas Masó), Caterina Casanovas (IES A. Deulofeu), Lluís Comalada (CEIP Sant Esteve), Pere Costa (CPriv Vedruna), Beatriu Cruset (CEIP L'Estació), Roser Font (IES Montgrí), Josep Maria Garcia (CEE Els Angels), Esther Gibert (CEIP Sant Jordi), Josep Gifré (IES A. Deulofeu), Fefa Gómez (CEIP La Farga) Imma Marqués (CEIP El Pla), Caterina Matas (CEIP Guillem de Montgrí), Dolors Pairó (CEIP Lacustària), Cati Riembaud (CEIP Teresa Pallegà) i Joan Teixidó (Universitat de Girona)

sociològics, sovint amb un rerafons polític, tots ells ben legítims, que reflecteixen la complexitat del tema.

Per justificar els diversos posicionaments, s'aportaran anàlisis històriques (es recordaran els temps que era festa els dijous a la tarda i es treballava els dissabtes); s'acudirà a la comparació amb altres comunitats autònomes (on predomina la jornada continuada) o amb altres països (que de ben poca cosa serveix perquè cada país té la seva tradició i les seves característiques), s'aportaran un munt de xifres (d'inversió econòmica, d'hores de classe, de nous llocs de treball...), es tornarà parlar de resultats escolars i d'indicadors europeus, es posaran damunt la taula tot un seguit de factors que afecten l'escola: l'aposta per un model inclusiu, l'atenció a la diversitat, la immigració, la globalització, etc. En definitiva, es faran un munt de conjetures i judicis de valor. Cadascú farà els seus; tots ells, amb diverses intencions i graus de fonamentació. I està molt bé que es faci; és necessari i, en darrer terme, és un símptoma de salut del sistema. Ara bé, implica alguns riscos.

Entrar a fons en aquest debat a cada claustre, a cada AMPA, a cada Consell Escolar i, si cal, a cada llar catalana amb fills en edat escolar és important, però caldrà anar alerta a no esmerçar-hi massa esforços balders, a no esgotar-nos-hi innecessàriament, atès que la feina tot just haurà començat. A continuació, en vindrà molta més i queda poc temps per a la fi del curs. Per molt important que sigui el debat ideològic (que ho és), al capdavall, sembla que el resultat final no admet gaire dubtes: hi haurà sis hores lectives, la qual cosa donarà lloc a un canvi en profunditat del funcionament dels CEIPs i, potser allò més important, l'inici d'un procés de transformació de la cultura professional dels mestres.

Convé, per tant, que els claustres i els equips directius es "posin les piles" i comencin a **preveure les implicacions organitzatives que es desprendran de la introducció de la sisena hora**. Són molts els aspectes novedosos que es plantegen: la pèrdua d'un marc horari homogeni per a tothom, la incorporació de més mestres, la reducció lectiva dels tutors, l'increment horari, la reducció del temps de descans al migdia, la necessitat de garantir la coordinació (claustre, d'etapa, de cicles, intercycles...), l'aparició de franges horàries no lectives per als mestres, etc. Per a cadascun d'ells, caldrà **establir criteris** de centre que hauran de regir l'elaboració de l'horari. I no n'hi ha prou d'establir-los sinó que cal **prioritzar-los**, és a dir, cal establir quin prevaldrà quan es donin situacions d'incompatibilitat. En aquest aspecte, els caps d'estudis de secundària tenen molt a ensenyar, tant pel que fa a explorar i analitzar les diverses possibilitats organitzatives, com pel que fa a preveure i minimitzar les possibles disfuncions i efectes no desitjats.

El més alarmant de tot és que cal **fer-ho a cuita-corrents** i, a més, cal fer-ho bé **a la primera temptativa**, és a dir, el primer any. És possible que

alguns claustres i equips directius pensin que no n'hi ha per tant, que si no es fa tant bé el primer any, ja es millorarà el següent. D'acord. Ara bé, això no treu que al setembre s'haurà de començar amb un horari que, tant si ha estat fruit d'un plantejament rigorós i fonamentat com si ha estat improvisat, es mantindrà fins el juny del 2007. És cert que el curs 2007-08 s'hi podran **introduir canvis** però també ho és que **no serà tan fàcil** com pot semblar a primer cop d'ull. Per diverses raons: a) perquè l'adaptació al nou horari suposa un trasbals important i, per tant, no es tracta d'anar-ho repetint cada any; b) perquè alguns aspectes estructurals de l'horari ja s'hauran consolidat i, per tant, les persones s'hi hauran acostumat, c) perquè els canvis horaris difícilment susciten un consens generalitzat entre el claustre (sempre hi ha persones a qui els sembla bé i altres a qui no els agrada) i, per tant, resultarà difícil prendre decisions que impliquin grans canvis en relació a allò que s'hagi establert el primer any. Òbviament, es podran fer canvis (i caldrà fer-los) però en allò que afecta els criteris bàsics, sembla recomanable establir les normes dels joc, d'una manera clara i transparent, des d'un bon començament.

1.- Aspectes a considerar

Partint d'aquesta visió de la situació, el col·lectiu GROC ha fet un recull d'algunes qüestions que s'hauran de plantejar els claustres i els equips directius per tal de donar resposta, d'una manera fonamentada i en positiu, als reptes que es desprenen de la introducció de la sisena hora. Els aspectes que contempla són molts (amb una llista que no para de créixer a mesura que anem recollint les singularitats, les necessitats i els neguits dels centres) i de naturalesa diversa. De manera provisional, per tal de fer-ho entenedor, els agrupem en vuit blocs que descrivim breument.

a.- L'establiment d'un marc horari diferent per a l'EI i l'EP tindrà **efectes en el procés de cohesió i vertebració de les dues etapes** i els seus respectius col·lectius professionals **en un únic claustre**. Pot representar una oportunitat per al creixement de la identitat col·lectiva però també pot significar un aprofundiment de l'esclatxa actual entre.

b.- **La fixació del marc horari de centre**, és a dir, el procés de conscienciació col·lectiva i de participació responsable en la fixació de sis hores lectives (que n'inclouen mitja d'esbarjo), més dues hores de descans a migdia, entre les 8,30 i les 18 h. Aquesta qüestió serà analitzada a la segona part d'aquest article.

c.- **Ubicació de la "sisena hora"**. Dins el marc general caldrà establir les franges horàries on s'ubicarà la sisena hora, que pot ser idèntica per a cada dia de la setmana o bé variable. En cada cas, cal considerar les possibilitats, els avantatges i els inconvenients que se'n desprenen.

d.- **Delimitar els objectius educatius** que han de presidir l'acció educativa que es durà a terme a la sisena hora. L'adopció d'una o una altra modalitat

organitzativa ha de venir determinada pel treball que es pretén fer amb els nois i noies, tenint en compte les necessitats del centre.

e.- **L'establiment de criteris horaris de centre.** La posada en marxa de la sisena hora comporta un canvi en profunditat en l'elaboració d'horaris que, a banda d'una major complexitat, implica haver-se plantejat, valorat i decidit, d'una manera col·lectiva, els criteris generals que en regularan l'elaboració.

f.- **La mecànica de confecció dels horaris.** Un cop establerts les criteris, cal elaborar-los. Es tracta d'una feina tècnica (implica posseir coneixements i habilitats específiques) que, si no es té experiència prèvia (amb independència que es facin a mà o amb ordinador) pot presentar una notable complexitat.

g.- **Aspectes singulars derivats de la tipologia de centres.** Els aspectes anteriors presenten característiques singulars en funció de les dimensions dels centres (ben segur que la complexitat tècnica de la confecció de l'horari en els centres d'una línia és menor que en els de tres), la tipologia de centres (CEE, ZERs, CAEPs, etc.) o també, el nivell d'equipaments (el fet de comptar amb menjador escolar). Caldrà, per tant, prestar atenció als aspectes diferencials

h.- **El paper dels equips directius al llarg del procés.** Els equips directius són l'element fonamental de la posada en marxa. Alguns estaran a l'expectativa, esperant que algú els indiqui què han de fer; altres, ja ho presentaran tot planificat, fet i acabat; altres, posaran un major èmfasi en el foment de la participació de la comunitat i la discussió de criteris professionals... Es tracta de veure-ho com un procés, en el qual cal cobrir diverses etapes, al llarg de les quals els directius hauran de desenvolupar rols professionals diversos, a vegades complementaris: com a agents de participació, com a planificadors, com a mediadors, com a tècnics, etc.

D'entre tots aquests aspectes, procedirem a analitzar alguns elements a tenir en compte en la fixació del marc horari de centre. No farem judicis de valor d'una determinada opció en relació a les altres; això correspon a cada mestre, a cada claustre i a cada comunitat, tenint en compte les seves circumstàncies i les seves possibilitats. No hi ha opcions organitzatives que siguin *bones* o *dolentes* d'una manera absoluta; és possible que una mateixa opció sigui desestimada per un centre i, en canvi, sigui adoptada per un altre. Des d'aquesta perspectiva, s'assenyalen els aspectes que entenem que convé de plantejar-se, alguns riscos que considerem prudent evitar i, també, alguns aspectes no resolts, que sembla necessari concretar per poder avançar.

2.- Fixació del marc horari de centre.

Un dels aspectes a resoldre amb una certa urgència per a la posada en marxa de la sisena hora rau a delimitar el marc horari. El dilema rau a prendre la decisió adequada, havent dut a terme, prèviament, un procés de

conscienciació (amb professorat, famílies i col·lectivitat) i de coneixement, anàlisi i valoració de les diverses alternatives.

En termes absoluts, la cosa és prou clara. Es tracta de fixar sis hores lectives (que inclouen $\frac{1}{2}$ d'esbarjo) entre les 8,30 h. i les 18 h., amb un descans de 2 hores per als alumnes, a les quals cal afegir-hi una hora de coordinació del professorat.

La necessitat de tenir en compte les característiques singulars dels diversos contextos sembla que aconsella deixar aquesta decisió a cada Comunitat Educativa, amb la intervenció del Consell Escolar, en un procediment que, si se segueix la regulació actual, requereix el consens de les $\frac{3}{4}$ parts dels membres.

Al capdavant es tracta de dilucidar si la sisena hora es posa al matí o bé a la tarda. En la presa de decisió s'hi abocaran arguments de tota mena, en un i altre sentit, per part dels diversos col·lectius. Hi haurà pares que preferiran una hora més a la tarda (argumentant que les hores del migdia ja estan resoltes amb els mecanismes actuals) i n'hi haurà d'altres que preferiran que aquesta hora addicional es posi al matí (argumentant que serà gratuït allò que fins ara s'havia de pagar i, també, que els cal temps per estar amb els seus fills o per fer activitats d'esport o lleure a la fi de la jornada escolar). Hi haurà mestres que preferiran posar-la al matí (argumentant que així tindran una jornada laboral més compactada) i n'hi haurà que preferiran la tarda (argumentant que necessiten dues hores al migdia per desconnectar, bé sigui per reposar d'una feina mentalment esgotadora o bé sigui per anar a casa, dinar, etc.). I, tal com sostenen Quico el Cèlio i els seus amics: "uns i altres tinen raó"²

En aquest procés, en **posar l'èmfasi a les qüestions personals i gremials**, totes elles prou legítimes, hi ha el **risc d'oblidar els arguments educatius** (l'escola existeix per educar els nois i noies) i **organitzatius** (les possibilitats i limitacions de les diverses combinacions horàries). Són múltiples els factors a considerar. N'assenyalem alguns:

2.1.- Delimitació del procediment de presa de decisions.

En la presa de decisió sobre el marc horari apareixeran bona part dels arguments citats a l'inici del text. Cadascú (ja sigui a nivell individual o col·lectiu) plantejarà la seva manera de veure les coses i cadascú aportarà els arguments que el fan decantar per una o altra opció. Quan hi hagi convergència d'interessos, quan hi hagi una opció clarament majoritària o quan una de les opcions s'adeqüi a l'altra, no hi haurà majors problemes per a la presa de decisió. Ara bé, quan al Consell Escolar s'hi donin postures contraposades

---

² QUICO EL CÈLIO, EL NOI I EL MUT DE FERRERIES: *Es cantava i es canta.*

convé que quedi clar, des d'un bell començament, el mecanisme de presa de decisió, és a dir, la combinació justa de mediació i arbitratge.

En primera instància, sembla que allò més raonable consisteix a mirar d'acostar posicions entre les parts, en un procés de mediació en el qual el/la director/a, com a president del Consell Escolar, hi té un protagonisme destacat³. Això exigeix més temps (per dialogar, per a noves reunions, etc.). Ara bé, amb independència del factor temporal i de l'actitud de les diverses parts davant la negociació, també ha de quedar clar quin serà el mecanisme de presa de decisió en el cas que no sigui possible arribar a una solució de consens. En aquesta tessitura, sembla que allò més lògic fóra deixar-ho a l'arbitratge de l'Administració Educativa, la qual pot optar per una solució única idèntica per tots els centres (establiment d'un horari marc) o bé pot tenir en compte els arguments i les casuístiques singulars de cada context per emetre una resolució argumentada.

En qualsevol cas, convé que aquesta qüestió quedi molt clara a l'inici del procés; per una banda hi ha el tema a debat (el marc horari) i, per l'altre, **el mecanisme i les responsabilitats en la presa de decisió**. Es tracta de no barrejar ambdues coses per no introduir més confusió.

2.2.- Mediació en situacions de conflicte d'interessos.

La presa de decisions entorn del marc horari pot reverdir velles situacions d'enfrontament entre col·lectius de les quals en tenim una memòria recent en aspectes de molta menor transcendència que el que ara ens ocupa: la jornada continuada al juny i setembre, les petites variacions de mitja hora a la jornada escolar...

Es tracta d'aspectes organitzatius entorn dels quals és comprensible que hi hagi interessos contraposats, tal com ho testimonien aquells qui tenen la doble condició de mestres i, alhora, pares/mares/membres d'una AMPA. Al capdavall, és el mateix plantejament que es dona en una empresa, un hospital o un ajuntament: els drets laborals dels professionals contraposats als drets socials dels usuaris, en un procés on cal arribar a una solució intermèdia, en el decurs del qual cadascuna de les parts pot portar a terme accions de sensibilització social de diversa índole: de pressió, de reivindicació, de protesta, de lament, etc..

És en aquest darrer aspecte on pensem que no tot s'hi val; on s'ha d'anar amb molta cura per no caure en situacions extremes, que són perjudicials per tothom. **Una cosa és defensar interessos legítims i una altra de ben diferent amenaçar i dur a terme accions que contravenen**

---

³ J. TEIXIDÓ (1999): *Intervención de los directivos en los procesos de resolución de conflictos en los centros educativos desde una perspectiva colaborativa*. III Jornadas sobre Dirección de Centros Educativos. Granada.

l'essència de l'educació, que ens deslegitimen com a docents i/o com a pares. Una cosa és decidir el marc horari i una altra de ben diferent que els pares amenacin amb deixar de col.laborar en el centre (quan, en darrera instància, el que fan és col.laborar en l'educació dels seus fills) o bé que els mestres amenacin amb deixar de fer colònies o sortides extraescolars (quan, en darrera instància, estan renunciant a la seva professionalitat i a realitzar una activitat curricular que és beneficiosa per a l'educació dels infants i, també, per a la seva satisfacció professional). La plena educació dels joves no és possible sense la col.laboració entre docents i pares. És cert que això no sempre és del tot possible o que pot donar-se en diversos graus i escenaris. Ara bé, el que no té cap sentit és minar-la de soca-rel, amb plantejaments estèrils, basats en la confrontació.

En aquestes situacions, **els equips directius hi tenen un paper clau:**, procurant parlar amb els uns i els altres, mirant de comprendre els diversos posicionaments, apaivagant els ànims, acostant posicions, fent avançar els termes de la discussió, evitant els enfrontaments i les desqualificacions personals, afrontant situacions d'hostilitat o d'agressivitat verbal⁴... En definitiva, assumint amb professionalitat el rol de mediadors. Cal parar atenció a l'actitud que hi adopten: d'evitació (sense implicar-s'hi, tement-ne les conseqüències); de confrontació (defensant a ultrança una de les parts) o de foment de la negociació i el diàleg. Per als directors i directores, la intervenció en la prevenció i la gestió dels conflictes organitzatius des d'uns plantejaments col.laboratius constitueix una oportunitat⁵ immillorable per guanyar-se ascendent i credibilitat davant del claustre i dels pares, en definitiva, per a la construcció de lideratge educatiu⁶.

2.3.- Marc horari de centre o bé marc horari comunitari.

L'establiment del marc horari és una responsabilitat de cada centre. Ara bé, si en d'altres aspectes (l'adscripció a centres, la matriculació d'alumnes que arriben fora de termini, les festes de lliure disposició, les celebracions tradicionals...) ha semblat convenient **arribar a un cert consens a nivell local**, el mateix criteri pot aplicar-se en aquest cas.

El fet que els diversos centres d'un mateix municipi o d'un mateix àmbit territorial comencin i acabin les activitats lectives a hores diferents és

---

⁴ J. TEIXIDÓ I L. COMALADA (2006): "Afrontamiento de situaciones de hostilidad y desempeño de la función directiva. Planteamientos y reflexiones a raíz de una actividad de formación permanente de directivos de centros educativos de titularidad pública". a *XXI Revista de Educación*. Universidad de Huelva. En prensa

⁵ J. TEIXIDÓ (2005): *El conflicto como oportunidad* en Programa de Formación de Equipos Directivos del Gobierno Vasco. Vitoria.

⁶ J. TEIXIDÓ (2005): *El lideratge dels canvis en els centres educatius*. Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya, a <http://www.xtec.net/fp/GestiódeQualitat/VJornada/PonènciaB>

perfectament justificable i, fins i tot, pot haver-hi raons que ho facin aconsellable. Ara bé, la qüestió no és aquesta. El tema és si cal deixar-ho a la lliure decisió de cada centre o bé si cal que hi hagi una discussió prèvia a nivell comunitari (potser al Consell Escolar Municipal o al de ZER) per tal d'acostar posicions i prendre algunes decisions col·lectives.

Es tracta, per altra banda, d'una situació molt vinculada al context. No és el mateix plantejar-ho en una ciutat de vuitanta mil habitants, amb un munt de centres públics i concertats o en una vila de dotze mil, amb únicament dos centres públics. Com tampoc no és el mateix plantejar-ho en un únic municipi o en una ZER, amb escoles que pertanyen a pobles diferents.

2.4.- Transformació de la situació actual.

La delimitació del marc horari no es fa sobre el no-res. Fins ara les escoles de primària funcionaven i ho feien raonablement bé. Pot haver-hi **rutines de funcionament consolidades**, entorn de les quals hi hagi un consens unànime a fer-ne una valoració positiva, **a les quals no sembla assenyat renunciar**. És allò de "si funciona bé, per què hem de tocar-ho?". Vegem-ne alguns exemples; segur que n'hi ha molts més:

a.- Transport escolar compartit. En els casos de transport escolar compartit per dos o més centres, que recullen alumnes que provenen de nuclis poblacionals allunyats del casc urbà, existeixen acords entre els centres per tal d'iniciar les activitats lectives amb un quart o mitja hora de diferència, per tal de donar temps a fer el recorregut de l'autocar que, a més, pot fer transport intern entre els centres. Aquesta pràctica, que funciona i és ben valorada pels usuaris, podria anar en orris quan els diversos centres es plantegessin els nous marcs horaris.

b.- Programacions d'activitats complementàries al migdia. A la major part dels centres que compten amb menjador escolar, hi ha previst un conjunt d'activitats complementàries (l'assistència a les quals és independent del fet de quedar-se a dinar) que, en alguns casos es troben notablement consolidades en el funcionament organitzatiu del centre: es demana l'opinió del centre en la seva programació, hi ha coordinació entre monitors i mestres, s'utilitzen espais comuns, es fa un seguiment individualitzat de cada alumne, etc. que ho han convertit espai educatiu alternatiu.

c.- Escola de música vinculada al CEIP. La incorporació de l'ensenyament musical a l'EI en alguns casos ha propiciat l'aparició d'escoles de música, una bona part de l'activitat de les quals es duu a terme de 12 a 13 h. (quan les activitats apleguen un major nombre de persones: cant coral, llenguatge...) o bé de a partir de les 17 h. (instruments).

És veritat que l'oferiment de la sisena hora, sufragada amb fons públics, a càrrec de mestres, possibilitarà que hi assisteixin aquells que no podien fer-

ho per raons econòmiques. Però també semblen lògics els arguments dels qui sostenen que “no serà el mateix”, o que “a la nostra escola, ningú que hi volgués assistir no en quedava exclòs per raons econòmiques” i per tant, consideren que no s’ha de desmuntar allò que va bé.

2.5.-El temps de descans del professorat

En la delimitació del marc horari s’estableix com a requisit indispensable la fixació d’un mínim de dues hores de descans per a l’alumnat, per dedicar-les a dinar, reposar i jugar. No es diu res, en canvi, del descans del professorat.

En el marc horari actual (de 9 a 12 i de 15 a 17 h.), la introducció d’una sisena hora lectiva al matí (de 12 a 13 h.) suposaria la ubicació de l’horari de “dedicació exclusiva” de 13 a 14 h. i, per tant, només es comptaria amb una hora per dinar (de 14 a 15 h.)

Si el criteri que preval és aconseguir una jornada laboral tant compacta com sigui possible, aquest sembla el millor model. Ara bé, si es té en compte que **l’ensenyant no és una màquina** i que les feines que es basen en la relació humana són altament estressants, **no sembla que deixar una única hora de descans al migdia sigui la millor opció** per endreçar les coses de la classe que acaba a les 13 h., per anar al menjador i agafar el menjar, dinar, fer una passejada pel pati després de dinar, per anar a fer el cafè i fer petar la xerrada amb els companys o, simplement, per atendre una trucada i distreure’s una estona abans de tornar-se a centrar en les classes de la tarda. I ja no parlem dels centres que no disposen de menjador o d’aquells qui pretenguin anar a dinar a casa!. La salut física i, sobretot, mental dels mestres se’n ressentirà.

Tenir en compte aquests aspectes sembla aconsellar jornades laborals més llargues que, com a mínim, contemplin una hora i mitja al migdia. Ara bé, això significa que al matí es comença a les 8,30 h., que a la tarda es comença a les 15,30 h o bé que es posa la sisena hora a la tarda.

3.- Futurs aspectes a considerar.

La fixació del marc horari constitueix un element bàsic del procés de posada en marxa de la sisena hora, atès que determina notablement la vida del centre i, per tant, de les persones: mestres, alumnes i famílies. Semblava, prioritari, per tant, començar per aquest aspecte. Pel que fa a la resta dels factors anteriorment apuntats, des del col·lectiu GROC tenim la intenció de procedir d’una manera semblant, en un procés obert en el qual es pretenen recollir les singularitats, les inquietuds i els dubtes que sorgeixin dels centres, així com també les diverses solucions i alternatives que generin. Els resultats d’aquest treball s’aniran donant a conèixer en futures aportacions.